

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาเป็นชีวิตส่วนหนึ่งของชาติ ภาษาไทยเป็นภาษาที่รุ่มรวย มีความเป็น
อัจฉริยลักษณะของภาษา (Genius of Language) เป็นอุปกรณสำหรับ
แสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด และความเจริญก้าวหน้า¹

คนไทยใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร ศึกษาเล่าเรียน ประกอบอาชีพ และในการ
ดำรงชีวิต จนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวผูกพันความเป็น "ไทย" รวมกันอย่างแน่นแฟ้น ดังที่กล่าว
ในแบบเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ว่า

ภาษาไทย เป็นภาษาของชาติไทย สำหรับคนที่ดำเนินชีวิตในภาคต่าง ๆ
ของประเทศ ใช้สื่อความหมายรวมกัน... การที่คนไทยปัจจุบันมีภาษาไทยใช้
รวมกัน เป็นพยานว่าเราดำรงชีวิตและมีวัฒนธรรมรวมกัน²

นอกจากนี้ ยังใช้ภาษาเป็นสื่อสนทนาการคลายความเครียด ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม
ด้วย จึงนับว่ามีความจำเป็นยิ่งที่จะต้องศึกษาคนควา ทำความเข้าใจเกี่ยวกับ "ภาษา" ให้
ถ่องแท้

¹ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์พงษ์ประพันธ์, "ข้อควรคิดในภาษาไทย",
ใน ข้อคิดเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดี (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิชิต, 2518), หน้า 31-32.
(สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์ถวายเป็นอนุสรณ์ในโอกาสพระชนมายุ
ครบ 84 พรรษา วันที่ 25 สิงหาคม 2518)

² กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์
เล่ม 3 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2521), หน้าค่านำ.

ภาษาไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะ มีลักษณะเป็นภาษาคอนกรีต ซึ่งประกอบด้วยจังหวะ ลีลา น้ำพอง ภาษาหนึ่ง และมีความละเมียดละมัยในคำเนียงเป็นกรณีพิเศษ เช่น ถ้าจะเปล่งเสียง "คา" หากเน้นเสียงให้สูงเป็น "ชา" "ชา" เสียงต่ำเป็น "คา" "คา" จะมีความหมายแปรไปตามเสียงคำไคควย การจะรู้ภาษาไทยให้ลงแท่งซึกที่จักว่า "เข้าถึงอรชรรสของภาษา" ไคั้น จำเป็นจะต้องศึกษาโดยละเอียดถี่ถ้วน โดยจะต้องรู้ถึง พื้นเสียง รูปคำ เสียงคำ ความหมายของคำ และประวัติคำ เป็นต้น กล่าวไควว่า จะต้องศึกษาทั้งในแง่ภาษาศาสตร์ และประวัติศาสตร์ควบคู่กันไคเดียว

การเรียนภาษาไทยนั้น จึงต้องอาศัยทักษะพื้นฐานที่ตองสัมพันธ์กัน 4 ประการ คือ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนจึงจะช่วยให้บรรลุผลในการเรียน คือเกิดควมชำนาญในการใช้ภาษา อำนวยประโยชน์แก่ชีวิตของผู้เรียนรู้อันเป็นขั้นสูงสุด เสฐียร โภเชศ โลกกล่าวถึงขั้นตอนและประโยชน์ของการเรียนรู้ไควว่า

- การศึกษาค้นคว้าความรู้ ไควว่าควยเรื้องอะไร มีอยู่ 3 ระยะคือ,
1. เรียนรูว่าอะไรเป็นอะไร เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้เรื้องนั้นเสียก่อน
 2. แลวนำความรู้ไปใช้ไคเกิดคุณประโยชน์ขึ้น และ 3. จนเกิดควมชำนาญเชี่ยวชาญเป็นศิลปะ อันเป็นขั้นสุดท้ายของความรู้ แลวทานุจะยังเกิดควมสนใจ กระทำให้เป็นสุขใจที่แท้จริง ถ้าควมรู้นั้นเป็นไปเพื่อความสุขแก่ส่วนรวม อันเป็นจุดหมายปลายทางแห่งชีวิต ¹

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เสฐียร โภเชศ, การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2514), หน้าค่านำ.

ลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นไปตามหลักการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา 3 ขั้นตอนคือ
 ปฏิบัติ เรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ อันเป็นข้อทฤษฎี ปฏิบัติ คือนำเอาทฤษฎีที่เรียนรู้แล้วนั้นมา
 ปฏิบัติ ปฏิเวธ คือความประจักษ์แจ้ง หมายถึงความแจ่มกระจ่างที่เกิดจากการปฏิบัติทดลอง
 ค้นคว้าใด ๆ หรือผลของความรู้ที่ได้อ่านรู้เบื้องต้น¹

การเรียนการสอนนั้นมักมีปัญหาและอุปสรรค อันเป็นสิ่งที่กีดกันมิให้บรรลุผล คือเกิด
 ประโยชน์แก่ผู้เรียนและประเทศชาติ ปัญหาและอุปสรรคส่วนหนึ่งมาจากระบบและกฎเกณฑ์
 เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยทรงมีพระราชบันทึกว่า

ระบบการฝึกหัดและกฎเกณฑ์ทั้งหลาย ตลอดจนหลักสูตร แท้จริงทำให้เปลือง
 ภาระค่าใช้จ่ายไปเปล่า ๆ ยิ่งกว่านั้นคือ เปลืองเวลาด้วย ถ้าไม่ทำให้ประชาชนเป็น
 อย่างที่เราต้องการสำหรับประเทศของเราได้เป็นผลสำเร็จ²

การเรียนการสอนภาษาไทยที่แลมาแล้วและปัจจุบัน มีอุปสรรค มีความบกพร่องที่ทำให้
 การเรียนการสอนทักษะทั้ง 4 นั้น ไม่บรรลุผลสูงสุด อุปสรรคส่วนมากมาจากองค์ประกอบ
 สำคัญ 3 ประการคือ หลักสูตร ครู และผู้เรียน

¹ สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมปฏิภาณ, ผู้อำนวยการบาลีเตรียมอุดมศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 17 ธันวาคม 2524.

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชบันทึกเรื่อง โรงเรียน
 มหาดเล็กหลวง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์, 2524). (คณะนักเรียนเก่า
 โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์จัดพิมพ์หม่อมเกล้า ฯ ถวายพระราชกุศลในการทอดกฐิน
 วัดตะเคียนคู่ อำเภอบ้านมิ่ง จังหวัดชลบุรี อาทิตยที่ 8 พ.ย. 2524), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

สุจิต เพ็ญรชอบ และสายใจ อินทร์พรชัย เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ
หลักสูตรไววา..."หนังสือหลักสูตรที่จะให้ครูศึกษามีน้อย ชาติประมวลการสอน
ที่จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาของหลักสูตรในวรรณคดี และการใช้ภาษา
โดยบอกไว้เพียงคร่าว ๆ จุดมุ่งหมายหลักสูตรวางไวกว้างขวาง จงครูภาษาไทย
ไทยไม่วางจะสอนให้ครบตามจุดมุ่งหมายไปอย่างไร ครูไม่สนใจสอนน้อยไม่
เพียงพอให้ใช้ในการฝึกทักษะนักเรียน เช่น กำหนดไว้เพียงสัปดาห์ละ 4 คาบ
เท่านั้น ในขณะที่ต้องฝึกทักษะทั้ง 4 คาบในภาคปฏิบัติ และต้องสอนภาคทฤษฎี
ควบควบกันไป"¹

ปัญหาและอุปสรรคที่มาจากตัวครูนั้นมีมาก เพราะครูเป็นแกนกลางสำหรับการเรียน
การสอน ปัญหาส่วนหนึ่งเกี่ยวกับตัวครูในการเรียนการสอนคือ ครูขาดความรู้ความสามารถใน
การสอนภาษาไทย ไม่ศึกษาเนื้อหาหลักสูตร ขาดกลวิธีสอนที่ดี ฐะปะนีย์ นาครทรรพ กล่าวว่า
"การเขียนหลักสูตรนั้นไม่ยากนัก และจะเขียนให้สวยงามอย่างไรก็ได้ แต่การนำเอาหลักสูตร
ไปสอนให้เกิดผลเป็นเรื่องยากยิ่ง... ต้องอาศัยครูซึ่งมีความรู้ความสามารถในวิชานั้น ๆ"²
วิมลศิริ ร่มสุข กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับตัวครูไว้สรุปได้ว่า ความบกพร่องของครูภาษาไทย
ที่ทำให้การสอนภาษาไทยไม่บรรลุผลคือ ครูไม่มีวุฒิทางภาษาไทยโดยตรง ไม่ชอบวิชานี้มาแต่
สมัยเรียน ไม่ปรับเนื้อหาวิชาให้พอเหมาะแก่ตัวของนักเรียน ให้แบบฝึกหัดยากเกินไป ไม่เห็น
ความสำคัญของการทดสอบ สอนควยวิธีที่น่าเบื่อ เช่น เน้นความจำ อธิบายและให้จด ไม่เปิด
โอกาสให้ยูเรียนแสดงความคิดเห็น และขาดการเน้นคุณค่าวรรณคดีในการสอนการอ่าน ไม่ฝึก

¹ สุจิต เพ็ญรชอบ และสายใจ อินทร์พรชัย, วิธีสอนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา
(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 8.

² ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, ประมวลข้อคิดเห็นทางการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์การศาสนา, 2515), หน้า 46.

ทักษะทั้ง 4 ให้ครบในการสอนและครูไม่สอนให้สัมพันธ์ระหว่างวิชาภาษาไทยกับวิชาอื่น ๆ และกล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับตัวนักเรียนไว้ว่า นักเรียนมีพื้นฐานความรู้ต่างกัน ครูสอนแบบเดิมอาจยาก ทำให้คนเก่งเบื่อ คนไม่เก่งตามไม่ทัน ชาติทัศนคติที่คัดต่อวิชา ไม่เห็นความสำคัญของวิชาภาษาไทยในการเรียนการสอน และนักเรียนมีปัญหาส่วนตัว เช่น ชาติความอบอุ่น ชาติทุนทรัพย์ และสุขภาพไม่ดี เป็นต้น¹

ทักษะพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งใน 4 ประการคือ การอ่าน การอ่านเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจภาษา ช่วยให้รอบรู้ในวิชาการต่าง ๆ ทำให้ชีวิตมีความหมาย ทำให้เป็นผู้รอบรู้ ทันต่อเหตุการณ์ ช่วยเพิ่มประสบการณ์ให้แก่ผู้อ่าน²

โกมล บัวเผียน กล่าวถึงความสำคัญของการอ่านว่า...ในชีวิตประจำวันของคนเราแทบทุกอาชีพ จำเป็นต้องเกี่ยวข้องข้องกับการอ่านตลอดระยะเวลาแทบจะกล่าวได้ว่า ตลอดชีวิตที่เคี้ยว เพราะสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ...ใครๆมาไม่มีบทบาทผูกต่อการดำเนินชีวิต สิ่งพิมพ์เหล่านี้ช่วยเพิ่มประสบการณ์ให้กับผู้อ่านใคร่มีความรู้ มีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพ บุคคลที่อ่านมากย่อมได้รับประสบการณ์มาก³

¹ วิมลศิริ ร่วมสุข, การสอนภาษาไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สถาน-สงเคราะห์หญิงปากเกร็ด, 2522), หน้า 77 - 79.

² อัมพร ทองใบ, "การวิเคราะห์หนังสืออ่านประกอบวิชาภาษาไทยประเภทนวนิยายในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 1.

³ โกมล บัวเผียน, "การสร้างบทเรียนสำเร็จรูปวิชาภาษาไทยเรื่อง การอ่าน เพื่อจับใจความสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6" (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521), หน้า 3.

การอ่านที่กำหนดไว้ในการเรียนการสอนภาษาไทยระดับมัธยมนั้น นอกจากการกำหนดให้อ่านวรรณกรรมปัจจุบันแล้ว ส่วนหนึ่งยังกำหนดให้อ่านหนังสือที่เป็นวรรณคดีมรดกของไทย การกำหนดให้เรียนวรรณคดีมรดกนั้น "เพื่อจะได้เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของเพื่อนมนุษย์โดยเฉพาะที่ร่วมชาติของเรา และเพื่อเข้าใจศิลปะการใช้ภาษา"¹ และว่าวรรณคดีที่เป็นมรดกของไทยนี้พิสูจน์ให้เราเห็นว่า ภาษาไทยเป็นภาษาที่ใช้ได้ในระดับสูง...และพิสูจน์ว่า คนไทยเรามีอารมณ์ในระดับสูง ไม่ใช่คนที่รู้สึกเฉื่อย ๆ เรื่อย ๆ ..."²

วรรณคดีเป็นงานศิลปะชั้นสูงสุดอย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นงานที่แสดงความสามารถออกมาให้คนทั่วไปได้เห็นได้สัมผัส ศิลปะชั้นสูงจะมีลักษณะจับใจคนทั่วไป ศิลปะที่สูงที่สุดจะให้อารมณ์สะเทือนใจสูงสุด เสรีบุรโกเศศ กล่าวว่า "อารมณ์สะเทือนใจเป็นหัวใจของศิลปะวรรณกรรมหรือศิลปกรรมใดมีความงามหรือความไพเราะแก่ผู้ฟัง ไม่รู้สึกเกิดอารมณ์สะเทือนใจก็ไม่เป็นศิลปะ ซึ่งมีการแสดงออกจากความนึกคิดของศิลปินผู้สร้าง"³ ศิลปะที่สูงมีความงามวิจิตรเหล่านั้น มาจากอารมณ์สะเทือนใจสูงของศิลปินผู้สร้างงานนั้น เสรีบุรโกเศศกล่าวว่า

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2523), หน้าคำนำ.

² เรื่องเดียวกัน .

³ เสรีบุรโกเศศ, การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน, 2517), หน้า 167.

... " เมื่อเกิดอารมณ์สะเทือนใจแล้ว ทำให้ท่านนึกเป็นภาพขึ้นในใจ แล้วสามารถถอดภาพที่นึกนั้นออกมาเป็นรูปขึ้นได้อย่างงดงาม หรือถ้าเป็นรูปเสียง ก็ถอดออกมาได้อย่างไพเราะ ทำให้บุคคลผู้ฟังสามารถนึกเป็นรูปในภาพที่ตรงตามพรรณนาแล้วบังเกิดอารมณ์สะเทือนใจเช่นเดียวกัน... คือผู้อ่านผู้ฟังเปล่งความหมายของสิ่งที่แสดงออกมาเป็นวรรณกรรมศิลปกรรมนั้นได้ถูกต้องหรือมีความเข้าใจ และรู้สึกในสิ่งนั้นโดยปริยาย"¹

วรรณคดีไทยเป็นศิลปะชนิดหนึ่ง เรียกว่าวรรณศิลป์ เป็นศิลปะด้านภาษา วิชาเสนานาถ กุลลาว่า "วรรณคดีก็คือวรรณศิลป์นั่นเอง"² หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ กุลลาว่า "วรรณคดีไทยเป็นวรรณคดีทางศิลปะ ศิลปะแห่งการใช้ถ้อยคำ ศิลปะการเขียนมโนภาพ ศิลปะการบรรยาย"³ ภาษาที่ผู้รจนาใช้ในวรรณคดีเป็นภาษาที่ได้รับการเลือกสรรบรรจงมาเพื่อให้อรรถาธิบายโดยเฉาะ จึงไม่เจาะจงในคำที่สุภาพหรือหยาบโลน ผู้รจนาใช้ภาษาทุกชนิด บางครั้งอาจใช้คำที่คนทั่วไปถือว่าหยาบ โดยมุ่งให้เกิดอารมณ์ตามที่ผู้รจนาต้องการ การใช้ภาษาในวรรณคดีมุ่งเพื่อความบันเทิง เพื่อยกหรือลดอารมณ์ ให้ความรื่นเริง หรือความโศกเศร้าเกิดขึ้น โดยอาศัยถ้อยคำภาษาเป็นเครื่องมือและกลศิลป์ต่าง ๆ ประกอบ⁴

¹ เรื่องเดียวกัน.

² วิชา เสนานาถ, "ศึกษาวรรณคดีให้สนุก", วารสารจันทร์เกษม 81 (มีนาคม - เมษายน 2511) : 48.

³ หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "ข้อสังเกตในเรื่องวรรณคดีไทย," ใน คำบรรยายวิชาภาษาไทย เอกสารนิเทศการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 186 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมตำรวจ, 2520), หน้า 65.

⁴ หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 2.

ภาษาในวรรณคดีนั้นเป็นภาษาพิเศษ เป็นภาษาแสดงสัญลักษณ์ ถ้อยคำที่ใช้ในวรรณคดีมีความหมายกว้างขวาง ลึกซึ้งกว่าภาษาตามหลักไวยากรณ์ เป็นภาษาแสดงภาพที่มีความวิจิตรพิสดาร ถ้อยคำในวรรณคดีมีความหมายทั้งข้อคิดและความรู้สึกนึกคิดต่อข้อคิดนั้น ๆ ควบ พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศประพันธ์ ทรงกลาวว่า

วรรณคดีจึงมีลักษณะเป็นการแนะนำภาพ (Suggestion) คือเป็นการใช้ถ้อยคำซึ่งนอกจากจะมีความหมายโดยตรงแล้ว ยังมีความหมายที่แนะให้เห็นภาพอันลึกซึ้ง กว้างขวางออกไปอีก ผู้ประพันธ์ต้องมีความรู้สึกในภาษา (Sense of Language), คือต้องมีความรู้สึกอยู่ในตัวว่า ถ้าใช้ถ้อยคำอย่างนั้นอย่างนี้จะทำให้ผู้อ่านนึกคิดภาพในใจขึ้นได้อย่างไร¹

โดยที่วรรณคดีไทยมีรูปลักษณะมุ่งให้ความสะเทือนอารมณ์ อันจะทำให้เกิดความรู้สึกและเกิดจินตนาการด้วยการใช้ภาษาเป็นสื่อ นำเช่นนี้ ในการเรียนการสอนวรรณคดีไทย ผู้สอนจึงจำต้องรู้อัตลักษณ์ ธรรมชาติของวรรณคดีดังกล่าว จัดแนวการสอนให้ถูกต้องตามลักษณะของวรรณคดี คือมุ่งให้ได้รับ "รส" ของวรรณคดีเป็นประการสำคัญ

การสอนวรรณคดีไทยที่แล้วมาได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากบุคคลหลายฝ่ายว่า เป็นวิธีสอนที่ยังไม่เหมาะสม สุจริต เพียรชอบ และสายใจ อินทรมพรรย์ กล่าวถึงการสอนวรรณคดีที่แล้วมาว่า

การสอนวรรณคดีนั้น ควรคำนึงถึงเรื่องความสนุกสนาน เพลิดเพลิน เกิดความสุข ความจริงใจที่นักเรียนจะใคร่รับ เทาที่เป็นมุกในอดีต การสอนวรรณคดีมักจะเน้นแต่การถอดความ คำศัพท์ จนทำให้การอ่านวรรณคดี
หมกมุ่น²

¹ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศประพันธ์, ข้อคิดเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดี, หน้า 114.

² สุจริต เพียรชอบ และสายใจ อินทรมพรรย์, วิธีสอนภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษา, หน้า 162.

เคโซ ส่วนานนท์ กล่าวถึงการสอนวรรณคดีไว้ว่า

ซึ่งแนวทางการเรียนรู้นั้น บางครั้งยังขาดเป้าหมายที่ถูกต้อง การ
ถ่ายทอดความเข้าใจในวรรณคดีสู่เยาวชนจึงมักเป็นไปจนกลายเป็นเรื่อง
ของความเบื่อหน่าย เมื่อเป็นเช่นนี้ ความมุ่งหวังที่จะให้ชนรุ่นหลังได้เขาถึง
วรรณคดีก็ประสบความล้มเหลว คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวในปัจจุบันจึงมีปฏิกริยาต่อ
วรรณคดีไทย¹

หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวว่า

วิธีสอนที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ไม่ทำให้หวังได้เลยว่า มรดกทางวรรณกรรมจะ
ถูกสืบทอดไปถึงชนรุ่นหลัง โดยใครกล่าวแล้วว ความรักเดียวเข้ญกันไม่ได้
ต้องให้เกิดจากเข้าใจจริง การที่จะให้เกิดเข้าใจรักในวรรณคดีนั้น ต้องอาศัย
กลวิธีที่แนบเนียน²

เรื่องวิธีสอนเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะในเรื่องของภาษาไทย เพราะผู้เรียนมักจะ
ไม่ค่อยมองเห็นความสำคัญของการเรียนภาษาของตนเอง ครูที่สอนภาษาไทยจึงต้องเป็นผู้ที่ได้
รับการอบรมดี มีศิลปะ มีกลวิธีที่ดีในการสอนเป็นพิเศษยิ่งกว่าวิชาอื่น ๆ³ สุมาลี อุนอก
ไคทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาวรรณคดีไทยระดับมัธยม
ศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ในปี 2516 - 2518" จากการสัมภาษณ์

¹ เคโซ ส่วนานนท์, สรุปผลการสัมมนาวรรณคดีไทย (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, 2521), หน้าค่านำ.

² หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "หัวใจวรรณคดีไทย", ใน วรรณคดี
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 154.

³ หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ภาษาไทย-วิชาที่ถูกกลืม, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์กรุงเทพการพิมพ์, 2502), หน้า 85.

นักเรียนถึงความคิดเห็นในเรื่องการเรียนการสอนวรรณคดีไทย พบว่า เนื้อหาของวรรณคดีไม่ใช่สิ่งสำคัญ ปัญหาสำคัญอยู่ที่ความสามารถของผู้สอนและวิธีสอน ถ้าสอนไม่เป็นก็ทำให้ผู้เรียนเบื่อหน่าย และเกิดความเข้าใจไขว้เขวในเนื้อหา¹

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ กล่าวถึงการสอนวรรณคดีไทยว่า ครูผู้สอนวรรณคดีไทยนั้น นอกจากจะมีความรู้ทางวิชาครูแล้ว จำต้องมีความรู้ทางด้านวรรณคดีให้มากพอ ในด้านเนื้อหา ครูต้องรู้เรื่องราว ภูมิประวัติวรรณคดีแต่ละเรื่องอย่างดี ด้านความสามารถทางการสอน ครูต้องรู้จักพลิกแพลงวิธีสอนให้เหมาะกับเนื้อหาวรรณคดีแต่ละเรื่อง รู้จักจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับเนื้อหาของวรรณคดี ครูต้องศึกษาเพิ่มเติมให้กว้างขวางในทรรณะของบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ในบทความหรือบทวิจารณ์ที่เขาเขียนไว้ เพื่อครูจะได้มีแนวทรรณะกว้างขวาง มองเห็นลึกซึ้งหลายทางรู้แนวทางเกี่ยวกับตัวเด็กในด้านการเรียนรู้ เช่น การจัดสภาพห้องเรียน ฐานฐานจิตใจของเด็ก ธรรมชาติของเด็กด้วย ในส่วนหนังสือเรียนก็ควรรู้จักใช้คู่มือครูประกอบการสอน การจัดกิจกรรมให้เหมาะสม อีกประการหนึ่งก็คือ ครูผู้สอนวรรณคดีนั้นควรมีความรู้ความสามารถพิเศษ เช่น การขับการร้อง การอ่านทำนองเสนาะที่ถูกแบบแผนแนวทางที่ไพเราะ นำมาเป็นส่วนประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ก็จะช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้สึกร่าเริงในความงามของวรรณคดีเกิดความรักวรรณคดีขึ้นได้²

¹ สุมาลี อุนอก, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาวรรณคดีไทย ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ในปี 2516 - 2518" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 10.

² สัมภาษณ์ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, 9 กุมภาพันธ์ 2525.

สุจริต เพียรชอบ และสายใจ อินทร์พรหม กล่าวว่

ครูภาษาไทย ความเป็นครู ความสามารถพิเศษ เช่น สามารถร้องเพลง เล่นดนตรี ฟ้อนรำ ขับเสภา... ความรู้พิเศษเหล่านี้ครูจะสามารถนำมาใช้กับการเรียนการสอนภาษาไทย เพื่อช่วยให้บรรยากาศมีชีวิตชีวาขึ้นได้¹

ในการสอนที่แล้วมา ครูผู้สอนขาดความสามารถพิเศษเหล่านี้ หรือมีความรู้ที่ไม่ถูกต้อง ไม่รูจริง ซึ่งทำให้เกิดผลเสียในการเรียนการสอนมาก มัทนี รัตนิน กล่าวถึงขอบปรองของการสอนวรรณคดีไทยเกี่ยวกับการเรียนการสอนท่านองเสนาะไว้ว่า

คุณึกกว่า การสอนวรรณคดีไทยที่คิดนึ้เบือมากก็คือ การอ่านท่านองเสนาะ ซึ่งไมคอยจะเสนาะ อาชยานซึ่งไมคอยเหมือนอาชยาน คือหองเหมือนนกแกวนกขุนทอง ครูก็ไมสนใจ เด็กก็อ่านกันอยางไมมีชีวิตชีวา ไมมีรสชาค²

¹ สุจริต เพียรชอบ และสายใจ อินทร์พรหม, วิธีสอนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา, หน้า 40.

² มัทนี รัตนิน, "ปัญหาการสอนวรรณคดีในปัจจุบัน" ใน คำบรรยายวิชาภาษาไทย เอกสารนิเทศการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 186 หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมตำรวจ, 2520), หน้า 121.

วรรณคดีมรดกของไทยส่วนหนึ่งเกี่ยวเนื่องกับการขับลำ การร้อง การอ่านทำนองเสนาะ และการแสดง การเรียนการสอนเพื่อให้เข้าถึงรสของวรรณคดีก็ควรพิจารณาถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีให้เข้ามาประกอบการเรียนการสอนให้มากขึ้น หม่อมหลวงบุญเหลือได้ให้แนวคิดเรื่องนี่ว่า

ในสถานศึกษา ไม่น่าจะเลยสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีซึ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นคนวางการละครและดนตรี นักเรียนนักศึกษาไม่ค่อยมีโอกาสฟังหรืออ่านโดยสัมพันธ์กันเลย ในขณะที่เดียวกันนักการละครและนักดนตรี โดยเฉพาะนักร้องก็ไม่ค่อยเอาอกกับความไพเราะของบทกวี เรวจะไต่ฟังบ่อย ๆ ว่า นักร้องเปลี่ยนคำที่สำคัญแก่ความไพเราะในบทเพลง ทำให้เกิดความเสื่อมรสของถ้อยคำ แสดงให้เห็นว่าไม่เข้าถึงวรรณคดีไทย¹

เสียงของคำในบทหรือกรอนั้น หากเปล่งออกมาให้ได้ถูกต้องตามอารมณ์ที่กวีมุ่งให้ปรากฏในเรื่องวรรณคดีตอนนั้น ๆ ได้ ก็จะทำให้ความรู้สึกสะเทือนอารมณ์ได้ดี เสียงของคำมีความสำคัญพอกับความหมายของบทประพันธ์ การศึกษาวรรณคดีให้ใคร่ครวญจะได้พิจารณาถึงเสียงของคำประกอบด้วยทรรณะเกี่ยวกับการศึกษาวรรณคดีในแง่ของเสียงนั้น เอเมอร์ซันตะโสภณ กล่าววว่า

¹ หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ, " หัวเลี้ยววรรณคดีไทย", ใน วรรณคดี,

ความตำราวดังการศาสตร์ของวากถุ ถือว่าเสียงและความหมาย เป็นสิ่งสำคัญของคำประพันธ์ คำประพันธ์ที่จะต้องประกอบไปด้วยองค์การ ทั้งฝ่ายเสียงและฝ่ายความหมาย หากขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ถือว่าบทประพันธ์ นั้นยังไม่สมบูรณ์ ในคานความงาม ฉะนั้นในการศึกษาวรรณคดีในปัจจุบัน และที่จะศึกษาต่อไปในอนาคตนั้น ควรจะต้องศึกษาเรื่องเสียงคำประพันธ์ ไปด้วยกับความหมายด้วย และเน้นให้อ่านออกเสียงพอให้ประสาทหูได้ยินและแยกแยะ ความไพเราะใด¹

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครานุรักษ์ฯ ทรงแสดงแนวคิดเรื่องกรอ่าน บทร้อยกรองว่า "ในการอ่านกวีนิพนธ์ ผู้อ่านควรอ่านออกมากัง ๆ บาง เพื่อจะได้รับรสแห่ง ความไพเราะและจังหวะเสียง"² ในการอ่านนั้น ผู้อ่านจะต้องพิจารณาคำและเสียงของคำ ที่อ่าน โดยคำนึงถึงความหมายที่กวีต้องการในตอนนั้น ๆ อ่านให้ไต่ความหมายและอารมณ์ มัทธิ รตินัน เสนอแนวกรอ่านเพื่อให้เข้าใจรสวรรณคดีว่า

กฎที่เราจะอ่าน เราต้องรู้ว่าตอนที่เรารู้อ่านนั้น ๆ ผู้เขียนต้องการจะ แสดงน้ำเสียงอย่างไร ความคิดของเขาเป็นอย่างไร อารมณ์ที่จะอยู่ในบทนั้น เป็นอย่างไร ต้องดูบทที่จะอ่านนั้น ต้องการจะคาอย่างสุภาพหรือคาอย่างเงียบ ๆ หรือคาอย่างคัง ๆ หรือต้องการจะดากถาง หรือต้องการจะขื้น หรือต้องการ จะพูดเฉย ๆ ... การร้อยกรองเป็นบทละคร เรากรอ่านให้เหมือนแบบละคร ไม่ใช่กรอ่านให้เหมือนบทกวี แม่แต่บทกวีใดที่ไม่ได้เขียนเป็นบทละคร เรานาจะ เอาลักษณะ Dramatic นี้ใส่เขาไปไต่ คืออ่านให้มีชีวิต³

¹ เอมอร ชิตตะโสภณ, โลกแห่งวรรณคดี, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ศูนย์หนังสือ เชียงใหม่, 2521), หน้า 46.

² พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครานุรักษ์ฯ, ข้อคิดเกี่ยวกับภาษาและ วรรณคดี, หน้า 104.

³ มัทธิ รตินัน, "ปัญหาการสอนวรรณคดีในปัจจุบัน", ใน คำบรรยายวิชาภาษาไทย เอกสารนิเทศกรศึกษา ฉบับที่ 186 หนวยศึกษานิเทศกร กรมกรฝึกหัดกร. หน้า 122-123.

การอ่านลักษณะนี้เป็นการอ่านแนวการแสดงละคร ซึ่งนำมาเกี่ยวเนื่องกับวรรณคดี คำและเสียงของคำที่กวีมุ่งถ่ายทอดอารมณ์ในบทร้อยกรอง จะถูกถ่ายทอดออกโดยเสียงอ่าน ไปกระทบอารมณ์ผู้ฟัง ช่วยให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกสะเทือนอารมณ์ เข้าถึงรสของบทร้อยกรอง นั้น ๆ ได้ดีกว่าการอ่านไปเรื่อย ๆ เช่น การอ่านทำนองเสนาะแบบนกแก้วนกขุนทองในการ เรียนการสอนวรรณคดีไทยปัจจุบันก็กล่าวเช่นนั้น

วรรณคดีไทยที่เนื่องกับการแสดง การร้อง การขับ เช่น บทละคร บทมโหรี บทเสภา เป็นต้น การแสดงบทบาท การร้อง การขับตามแบบแผนจะช่วยให้ได้รับรส และ เกิดความรู้สึกสะเทือนอารมณ์ได้ดี เพราะการแสดง การร้อง การขับ เป็นการนำเอา ท่าทางหรือเสียงคำที่ร้องที่ขับนั้น ถ่ายทอดอารมณ์ในบทร้อยกรองที่กวีมุ่งแสดงไว้ให้ปรากฏ ออกมาได้ โดยอาศัยศิลปะการแสดง การร้อง การขับเข้าประกอบกับบทร้อยกรองนั้น ในการ เรียนการสอนวรรณคดีไทยปัจจุบัน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายส่วนหนึ่งมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการสะเทือน อารมณ์ มีอารมณ์ร่วมกับบทกวีอันเป็นอารมณ์ประณีต¹ การเรียนวรรณคดีให้สัมพันธ์กับสิ่งที่ เกี่ยวเนื่องกับวรรณคดีคือการอ่านที่กล่าวแล้วและการร้องการขับ จึงเป็นสิ่งที่นักเรียนกระทำเพื่อ ให้เขาถึงรส และเกิดการสะเทือนอารมณ์ตามจุดมุ่งหมายดังกล่าวนั้น ในการเรียนการสอน ครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความสามารถในการร้อง การขับ และการอ่านอย่างมีศิลปะแล้วหาจังหวะ ถ่ายทอดให้ผู้เรียนในโอกาสที่เหมาะสม หรืออีกประการหนึ่งโดยการให้ผู้เรียนได้ฟังการร้อง การขับจากอุปกรณ์การสอน เช่น เทปหรือแผ่นเสียง ประการหลังนี้ก็มีอุปสรรคคือ ครูหรือ โรงเรียนมักขาดอุปกรณ์ดังกล่าว หรือมีก็ไม่ตรงกับเรื่องและโอกาสที่จะสอดคล้องลงไปอย่าง เหมาะสม เช่นนักเรียนสนใจบทโคลกเป็นอย่างมากขณะเรียน แต่อุปกรณ์ที่มีกลับเป็นบทโกลก หรือบทเค็นเรื่องธรรมคา อันไม่ตรงกับโอกาสช่วงนั้นเป็นต้น ครูจึงเป็นอุปกรณ์ที่ดีที่สุด หาง่าย ใช้งานที่สุด เพียงแต่ครูมีความบากบั่นขยันหมั่นเพียรฝึกฝนเท่านั้น

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, คู่มือการสอนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2521), หน้า 19.

การร้องโดยเฉพาะการร้องเพลงไทยนั้น เป็นเรื่องที่มีกฏเกณฑ์ค่อนข้างยาก เพราะการร้องเพลงไทยนั้นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น " มีเสียงที่แจ่มใส เข้าลักษณะเสียงคนตรีไม่แหบหวาดเพี้ยนแปร่ง มีคลอเสียงต่ำถึงสูงตามธรรมชาติของชายหรือหญิง มีจังหวะที่โดยธรรมชาติ" ¹ ในการร้องก็ต้องยึดลำน้ํา คือ ความสั้นยาวเบาแรงของเสียง (Rhythm) และต้องเคร่งครัดในทํานองคือเสียงที่สูง ๆ ต่ำ ๆ สลับสับสนั่น (Melody) และจะต้องมีจังหวะ (Timing) สม่ําเสมอแน่นอน คือร้องเข้ากับเสียงและจังหวะเครื่องคนตรีได้ ² การจะร้องเพลงไทยให้เข้าถึงศิลปะจนให้ความรู้สึกสะเทือนอารมณ์ได้จึงค่อนข้างยากลำบาก อีกอย่างหนึ่งนั้นเพลงไทยนั้นยึดถือทํานองที่ผู้ประพันธ์ประพันธ์ไว้อย่างเคร่งครัด เสียงสูงต่ำทํานองประพันธ์ไว้อย่างไรต้องร้องไปอย่างนั้น แม่เสียงของคำจะขัดกับทํานองก็ต้องอนุโลมเสียงถอยคํานั้นใหม่เข้ากับทํานอง ³ จึงสังเกตได้ว่ากาารร้องเพลงนั้นมุ่งเอาความไพเราะมากกว่ามุ่งเอาความหมาย เพลงบางเพลงจึงอาจไม่เหมาะที่จะใช้ประกอบการเรียนการสอน

¹ ประเวศ กุญฑ, "ลักษณะของผู้ขับร้องเพลงไทย", ใน ดนตรีไทยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2513), ไม่ปรากฏเลขหน้า

² มนตรี เกรโกม, การละเล่นของไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2497) หน้า 47-48.

³ เรื่องเดียวกัน.

การขับลำประเภหนึ่งทั้งายกว่าการร้อง และเป็นสิ่งส่งใหม่ทรอยกรองกระทบ
 กระเทือนอารมณ์ผู้ฟังได้คือ การขับลำประเภท "เสภา" การขับเสภา นั้น ยึดลำนำนามาก
 มีทำนองน้อย ไซเสียงสูงต่ำไปตามเสียงของถ้อยคำ และไม่มีจังหวะแน่นอนเหมือนการร้อง
 เพลง ¹ ผู้ขับเสภาสามารถที่จะขับยัดเสียงยาวหรือตัดเสียงให้สั้นได้ตามบทที่ตามกระบวน
 ความ สามารถใช้เสียงไปตามเสียงของคำในบทที่ใดก็ตามตามอารมณ์ที่กวีต้องการ โดยไม่
 มีสิ่งใดมาขัดขั้น เช่นเมื่อขับกระบวนไกรธก็ขับเสียงสั้น กระแทกเสียงแสดงนำเสียงไกรธ
 เกี้ยวกราดได้โดยใช้นำเสียงของผู้ขับประกอบลงไปให้ได้อารมณ์ตามต้องการ เช่นบทว่า

ถึงกระนั้นก็การอะไรใคร	หรือช่างแทงมึงเข้าไปจนคอหอย
ทุกคี่ลาวชาวป่าขึ้นหนาตลอด	แมจะตอยเอาเลือดกลางคืน ²

เมื่อขับตอนบทโศก ก็ขับซา ๆ ยัดเสียง แฉวเสียง ครวญเสียง และเอื้อนเอ่ยให้
 ยืดยาวเหมาะสมกับการคร่ำครวญรำไห้ได้อย่างสะดวกเต็มตามอารมณ์ในบทที่ เช่นบทว่า

นางพิมพ์พยับอกเฝ้าสะอื้น	ไม่ฝ่าเป็นสร้างสมประทีได้
นำคาศกชกชกกระเซ็นไป	รำไรหวังบัวจะจากพิมพ์ ³

¹ มนตรี ตราโมท, การละเล่นของไทย, หน้า 46.
² กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 14.
 (พระนคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2513), หน้า 280.
³ กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม 1, หน้า 181.

การไม่มีขีดจำกัดในเรื่องจังหวะและยัดเยียดที่ซ้ำเป็นสิ่งสำคัญเช่นนี้ ช่วยให้เนื้อ
 ความของเรื่องเด่นชัด เสียงคำไ้รับการพินิจพิเคราะห์เปล่งเสียงออกมาอย่างเต็มที่ ช่วย
 ถ่ายทอดอารมณ์ในบทกวีออกได้เต็มตามอารมณ์นั้น ๆ ทำให้เกิดความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้ฟัง
 มาก ช่วยให้เข้าถึงรสของวรรณคดีได้โดยง่าย

บทร้อยกรองที่ใช้ซ้ำเสภาเป็นบทร้อยกรองประเภทกลอน แต่เดิมมาเป็นกลอนคนหรือ
 กลอนสด ผู้เล่านิทานแต่โบราณเล่านิทานไปถึงตอนซมนก ไม หรือชมความงามสตรี หรือ
 คร่ำครวญ ก็จะคนกลอนแทน เราอารมณ์ผู้ฟังให้สนุกยิ่งขึ้น และกลายเป็นหนังสือบทในเวลา
 ต่อมา บทกลอนเสภาที่คนนิยมอ่านมากที่สุดคือ เรื่องขุนช้างขุนแผน "บทเสภาเรื่องขุนช้าง
 ขุนแผนครอบคลุมเกือบทุกค่านทุกมุม หยิบยกทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตคนสมัยนั้นมาแสดงให้รู้ลึกถึง
 อารมณ์ของเขา และเราอารมณ์ของผู้อ่านอย่างดีที่สุดควยคิดปะชั้นเยี่ยมยอด" ¹ ในการเรียน
 การสอน บทเสภาได้รับการบรรจุไว้ในเนื้อหาวิชาภาษาไทยหลายระดับชั้น ในชั้นประถมศึกษาที่ 4
 เรียนบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนตอนพลายแก้วบวชเณร ชั้นมัธยมคน เรียนบทเสภาเรื่อง
 พระร่วงสุวรรณโลกในหนังสือเรียนชุดลักษณะสัมพันธ์เล่ม 1 และบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน
 ตอนพลายแก้วแต่งงานกับนางพิม ในลักษณะสัมพันธ์เล่ม 2 ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เรียนบท
 เสภาขุนช้างขุนแผนตอนกำเนิดพลายงาม ในการอบรมวิชาชุดครุภาษาไทยระดับชั้นพิเศษ
 มัธยม (พ.ม.) ของคุรุสภา กำหนดให้เลือกเรียนบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนทั้งเรื่อง

¹ หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "ข้อสังเกตเรื่องวรรณคดีไทย" ใน
คำบรรยายวิชาภาษาไทย เอกสารนิเทศการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 186 หน่วยศึกษานิเทศก์
กรมการฝึกหัดครู, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมตำรวจ, 2520), หน้า 65.

การศึกษาเรื่องเสภา ควรจะได้ศึกษาถึงเรื่องราวความเป็นมาของเสภา และ การขับเสภา หนังสือคู่มือการสอนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ ตั้งความมุ่งหมายการสอนเสภา เรื่องพระร่วงสวรรคโลกไว้อีกหนึ่งว่า "ต้องการให้รู้เรื่องประเพณีการขับเสภาพอสมควร"¹ ครูผู้สอนควรจะได้รู้เรื่องราวของเสภาอย่างลึกซึ้งพอสมควร รวมทั้งวิธีการขับที่ถูกต้องเพื่อจะได้ มีประสิทธิภาพในการเรียนการสอนวรรณคดีไทยเกี่ยวกับเสภา ปัญหาและอุปสรรคเรื่องนี้คือ เรื่องราวเกี่ยวกับเสภาหาแหล่งศึกษาได้ยาก และผู้มีความรู้ในทางขับเสภามีน้อย

เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเสภาแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ มีผู้รวบรวม และเขียนไว้น้อยทั้งไม่แพร่หลาย เรื่องราวอยู่กระจัดกระจายทั้งตำนานเสภา วิวัฒนาการของ เสภาแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและครูเสภา บางส่วนอยู่ในหนังสือ บางส่วนอยู่ที่บุคคลที่สูงวัยและ คุณวุฒิที่ยังมีชีวิตอยู่และบางส่วนไม่ได้เขียนไว้คงจกจำกันไว้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษและครู อาจารย์และห่างแห่น เช่น วิธีการตีกรับเสภา เป็นต้น เมื่อครูผู้สอนพบคำว่า กรับ เช่นใน บทบาท

"บัดนี้ชาติกรับขับเสภา อย่าให้ขาดคณพลาคเคลสนคลาคใด"²

ครูไม่รู้จักกรับเสภา เพราะไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยินเสียงกรับเสภา ไม่เคย ทราบว่าขับเสภาต้องตีกรับ และตีอย่างไร เป็นต้น ทำให้มีปัญหาเวลาสอนได้

ในการขับเสภา การขับตามแบบดั้งเดิมแต่โบราณนั้น มีความไพเราะ มีศิลปะที่ช่วย เราอารมณ์ผู้ฟังให้ซาบซึ้งได้เป็นอย่างดี แต่นักเสภา ครูเสภาผู้สืบทอดวิธีการขับมาจากครูเสภา รุ่นก่อนนั้น มีเหลืออยู่น้อยคน และอยู่กับกระจัดกระจาย บางท่านไม่แสดงตัวว่าเป็นผู้รู้หรือเป็น นักเสภา การเขียนเผยแพร่ประวัติของศิลปินเหล่านี้ไม่ได้ทำไว้ การจะรู้ว่าใครเป็นนักเสภา

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, คู่มือการสอนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1, หน้า 64.

² พระยาโกมารกุลมนตรี, "พระร่วงสวรรคโลก" ใน หนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2521), หน้า 33.

สืบทอดมาจากครูเสภาท่านใดนั้นจะรู้จักในวงการศิลป์ในกลุ่มย่อย ๆ เท่านั้น ทำให้มีความยากลำบากในการค้นหา และศึกษาหาความรู้จากท่านเหล่านั้น หม่อมหลวงบุญเหลือ หล้าว่า "การค้นคว้าเรื่องเกี่ยวกับไทยนั้น ยากกว่าการค้นคว้าเรื่องของตะวันตก กวียเหตุว่าเราทอดทิ้งไม่ค่อยเอาใจใส่รวบรวมงานเขียนหรือประวัติ หรือหลักฐานต่าง ๆ ไว้เพื่อความสะดวกที่จะค้นคว้า" ¹

ครูสังข์ ยมะคุปต์ กล่าวถึงสาเหตุที่มีนักเสภาน้อยลง เพราะคนนิยมฟังเสภา น้อยลงนับแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา คงเนื่องด้วยมหรสพอื่น ๆ เช่น ละคร ลิเก เป็นต้น มีมากขึ้น คนทั่วไปมีโอกาสได้ดูได้ฟังแพร่หลาย ก็หมดความนิยมในการฟังเสภาซึ่งเป็นมหรสพทางหูอย่างเดียว ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพทางขับเสภาน้อยลง คนที่ฝึกฝนต่อมาก็น้อยลง เพราะใช้เสียงร้องก็แตกออกไปได้ ทั้งที่พระแสงทองฟ้ากรมหลวงรัชกาลที่ 5 ว่า "เสภาสมัยนี้ไม่พอเลี้ยงชีพ" ²

ปัจจุบันนี้มีนักขับเสภา 2 ประเภทคือนักขับเสภาอาชีพ รัฐบาลกรมศิลปากร หรืออาจารย์สอนตามโรงเรียน วิทยาลัย และนักขับเสภาที่เรียนเสภาด้วยใจรักแล้วก็ได้เก็บไว้เฉย ๆ ไม่ได้ใช้วิชาเสภาประกอบอาชีพใด ๆ นอกจากจะนำมาแสดงเป็นครั้งคราวเมื่อมีผู้เชื่อเชิญเท่านั้น บรรดาครูเสภาและนักเสภาเหล่านี้แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ ประเภทตีกรับและขับเสภาได้ และประเภทที่ขับได้แต่ตีกรับไม่ได้ซึ่งมีอยู่มาก นักร้องเพลงไทยได้ก็

¹ หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "หัวเลี้ยววรรณคดีไทย", ใน วรรณคดี, หน้า 153.

² สัมภาษณ์ สังข์ ยมะคุปต์, นักเสภาบุตรพระแสงทองฟ้า, 3 กุมภาพันธ์ 2524.

ย่อมจะขับเสภาได้เพราะเกี่ยวเนื่องกันในการแสดงละครหรือร้องส่ง ส่วนประเภทที่กรับ
ขับเสภาได้นั้นมีผู้น้อย ครูแจ่ง คล้ายสีทอง กล่าวว่าปัจจุบันนักเสภาที่กรับได้มีอยู่ 3-4 คน
คือ ครูทวม ประสิทธิ์กุล เสภาหญิง ครูสังข์ ยมะคุปต์ (ถึงแก่กรรมแล้ว) ครูแจ่ง
คล้ายสีทอง ครูศิริ วิชเวท และนฤพนธ์ คุริยพันธ์ ส่วนที่กรับไม่ได้นั้นเป็นเพราะไม่ได้
รับการถ่ายทอดจากครูอาจารย์อย่างหนึ่ง และไม่มีกรับควยไม่กรับที่ตี มีเสียงดังถึงขนาดนั้น
หายากมาก กรับที่มีกันส่วนมากเป็นมรดกตกทอดจากครูเสภาเก่ามอบให้กันมา ¹

การขาดเรื่องราวเกี่ยวกับเสภาทั้งในส่วนประวัติความเป็นมา และครูเสภา ทำให้
การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับเสปามีปัญหาและอุปสรรค มีส่วนทำให้การเรียนการสอนเกี่ยวกับ
เรื่องเสภาขาดความสมบูรณ์ไป การขับเสภาซึ่งเป็นศิลปะดั้งเดิมของไทยก็ขาดการสืบทอด
ศิลปะที่ดั้งเดิมจะสูญไป การขับเสภาของครูอาจารย์ผู้สอนก็ทำได้เพียงผิวเผิน ไม่เข้าถึงศิลปะ
ที่แท้จริง มีความไพเราะไม่ถึงขนาด การจะใช้การขับเสภาเป็นสื่ออุจใจให้เข้าถึงความ
สะเทือนอารมณ์เป็นรสของวรรณคดีก็ทำไม่ได้เท่าที่ควร มีผลให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย
วรรณคดีมากกว่าจะซาบซึ้ง รักหวงแหนมรดกของชาติส่วนนี้เพราะไม่ได้ความรู้สึกรับเป็นสุขสนุก-
สนานกับวรรณคดีสัมพันธ์กับความมุ่งหมายของผู้แต่งวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ

จากเหตุผล แนวคิด แนววิจารณ์ดังกล่าวมา เป็นเหตุให้ผู้วิจัยเกิดแรงบันดาลใจที่
จะทำการวิจัยเรื่องนี้ ได้คิดหาแนวทางการทำเพื่อที่จะได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่อง
เสภาในแง่มุมต่าง ๆ ศึกษาวิธีการขับเสพากับครูเสภาเพื่อวิเคราะห์แนวทางการขับเสภา
อันจะนำผลไปเป็นแนวทางปรับปรุงการเรียนการสอนวรรณคดีประเภทเสภา ให้บรรลุผลคือ
ความรู้ความเข้าใจและความซาบซึ้งในวรรณคดีมรดกของไทยประเภทนี้ให้ดียิ่งขึ้นทั้งผู้สอนและ
ผู้เรียน จึงได้กำหนดแนวทางการวิจัยไว้ดังนี้

¹ สัมภาษณ์ แจ่ง คล้ายสีทอง, นักคีตศิลป์ 4 กองการสังคีต กรมศิลปากร,

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับเรื่องเสภา ในส่วนที่เป็นประวัติความเป็นมาและวิธีการขับเสภาจากทางเอกสารและบุทรงคุณวุฒิ
2. เพื่อวิเคราะห์หัตถลักษณ์ สীลาและความหมายในการขับเสภา
3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูภาษาไทยเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนวรรณคดีที่เป็นบทเสภา

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาคนควาเรื่องเสภา เช่นประวัติ ความหมายคำ วิวัฒนาการของเสภาครูเสภา บทเสภา จะค้นควาจากเอกสารและบุทรงคุณวุฒิ เรื่องกรับ การท่าและชัยกรับ และวิธีการขับนั้นจะไ้ประสมการณของผู้ท้าววิจัยประกอบควย
2. การวิเคราะห์หัตถลักษณ์ของบทเสภา จะวิเคราะห์เฉพาะค่านการไ้คำในบทเสภา โดยนำบทเสภาจากเรื่องขุนช้างขุนแผนตามลักษณะรสี่ทั้ง 4 คือ เสาวรณี นารีปราโมทย์ พิโรชาหัง สัลลาบั้คพิสัย มาแยกแยะวิเคราะห์ตามแนวของผู้วิจัยเอง
3. การวิเคราะห์สี่ลาการขับ จะใ้บทเสภาทเคียวกับที่ใ้วิเคราะห์หัตถลักษณ์วิเคราะห์ไ้โดยกรไ้แบบวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยค้ค้แปลงจากแบบวิเคราะห์พุคิกรรททางวาจาของแพลนเคอร์ส ๓

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การศึกษาคนควา จะถือเอาระยะเวลาที่กำหนดท้การวิจัยเป็นประมาณ เพราะเอกสารเรื่องนี้อยู่กระจัดกระจาย บุทรงคุณวุฒิและครูเสภามีน้อย ไม่ค่อยมีเวลาว่างใ้และต้องสืบคนไปเรื่อย ๆ ยากจะพุคิไ้

2. การศึกษาความคิดเห็นจากครูภาษาไทย จะใช้ประชากรเป็นครูผู้สอนชั้นมัธยมต้นและมัธยมปลายระดับละ 50 คน รวม 100 คน ความหนักที่ศึกษามีเสภาและที่ ๆ ยังมีการแสดงการเดินเสภาอยู่ และมีครูเสภาที่ยังมีชีวิตอยู่คือ จังหวัดอยุธยาและกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัยเรื่องนี้

3. ในส่วนของบทเสภาที่มีอยู่ในปัจจุบัน ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างประกอบตามที่ผู้วิจัยเห็นว่าสมควรและเหมาะสม มิได้ยกมาทั้งหมดที่คนควาได้

4. การบันทึกภาพ จะบันทึกภาพขาว-ดำ เพื่อนำลงในวิทยานิพนธ์ส่วนหนึ่ง และเป็นสไลด์ส่วนหนึ่ง

5. การบันทึกเสียง จะบันทึกเสียงสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและบันทึกเสียงการขับเสภาเพื่อนำมาวิเคราะห์ส่วนหนึ่ง โดยบันทึกจากการขับเสภาของครูเสภา 2 ท่าน

ความจำกัดของการวิจัย

1. ความรู้ในเรื่องครูเสภาอาจขาดความสมบูรณ์ เพราะมีอุปสรรคในด้านการติดต่อสัมภาษณ์ ครูเสภาบางท่านติดธุระการทำงาน ต้องเดินทางต่างจังหวัด บางท่านเจ็บป่วยควยสูงอายุ บางส่วนที่สิ้นชีวิตไปแล้วหาผู้รู้ประวัติไม่ได้ สืบคนไม่พบ เป็นต้น

2. แบบวิเคราะห์ลีลาการขับ และแนวการวิเคราะห์นั้นหลักเกณฑ์ได้สร้างขึ้นและวิเคราะห์ในส่วนที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนภาษาไทยค่านวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับเสภาเท่านั้น ไม่ครอบคลุมไปในด้านอื่น ๆ

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้รู้ถึงประวัติความเป็นมาของเรื่องเสภาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

2. ทำให้รู้ถึงกลวิธีในการขับเสภา ในค่านการเล่นการขับ การตีกรับ การตีความ บทขับ เพื่อสื่ออารมณ์ในบทหรือกรองสุภาพ

3. ได้เก็บรวบรวมประวัติชีวิต และผลงานของผู้เชี่ยวชาญเรื่องเสภา ครูเสภา ซึ่งยังไม่มีผู้ใครรวบรวมไว้เป็นหลักแหล่ง จะช่วยผู้ศึกษาเรื่องนี้ได้ทราบแหล่งวิชาจากภาคนี้เพิ่มขึ้น

4. ทำให้รู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างเสียงของคำและคำที่ช่วยให้ภาษาในวรรณคดีมีความไพเราะ และนำแนวทางนี้ไปใช้การเรียนการสอนวรรณคดีไทย และเป็นแนวทางสำหรับผู้สอนภาษาไทยในการปรับปรุงการเรียนการสอนวรรณคดีไทยให้มีประสิทธิภาพขึ้น

คำจำกัดความ

1. กระบวนความ หมายถึงเอาบทเสภาที่แต่งเป็นลักษณะพิเศษเพื่อให้กระทบอารมณ์ผู้ฟังอย่างมาก เช่น บทโศก บทรัก บทโกรธ เป็นต้น
2. ขับคำ กิริยาที่ทำให้เกิดเสียงออกมาสั้นบ้าง ยาวบ้าง เบาบ้าง แรงบ้าง มีทำนอง (Melody) น้อย มีจังหวะ (Timing) ไม่นแน่นอน การใช้เสียงสูงต่ำเป็นไปตามเสียงของถ้อยคำ ได้แก่ จำพวกแอว เสภา และการอ่านทำนองเสนาะ¹
3. ครูภาษาไทย ในการวิเคราะห์ความกึกเห็นหมายถึงครูและอาจารย์ผู้สอนภาษาไทยระดับมัธยมต้นและมัธยมปลาย

¹ มนต์รี ตรีภม, การละเล่นของไทย, หน้า 49.

4. ทรูเสภา หมายถึงบุคคลผู้มีความรู้ความชำนาญในการขับเสภา
ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูเสภารุ่นก่อน ๆ ทั้งที่
ตีรับเป็นและไม่เป็นทั้งหญิงและชายทั้งที่มีชีวิตอยู่
และสิ้นชีวิตแล้ว ฯ
5. ฉันทลักษณ์ ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึงเอกลักษณ์ของการใช้คำ
ของกวีในบทเสภา เช่น การไพบัญชนะ สระ
คำเป็น คำตาย เป็นต้น
6. บทเสภาที่มีในปัจจุบัน คือบทเสภาที่มีผู้แต่งไว้เป็นเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งที่เป็น
บทละครและกลอนอ่าน ที่มีปรากฏในสมุดไทย
โบราณ และที่พิมพ์เป็นคำพิมพ์ปัจจุบันแล้ว โดย
หัวเรื่องระบุว่า เป็นเสภา ฯ
7. เสภา หมายถึงการขับลำชนิดหนึ่งของไทย ซึ่งมีศิลปะ
การขับเป็นลักษณะเฉพาะตัว มีการขับกรับหรือ
ตีกรับเป็นดนตรีประกอบการขับ